Hitit Üniversitesi ***Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***
Cilt 1, Sayı 1, Aralık 2008 (53-73)

YÜZÜNCÜ YILINDA MEŞRUTİYET'İN İLANI VE GAYRİMÜSLİM CEMAATLER*

*Halil ŞİMŞEK***

Öz

II. Meşrutiyet'in ilanı sürecinde gayrimüslim unsurların önemli bir kısmı Abdülhamit yönetimine karşı İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ittifak hâlinde çalışmışlardır. Meşrutiyet'in ilanı, Osmanlı tarihinde eşine pek rastlanmayan biçimde ortak kutlamalara sahne olmuş ve bu kutlamalara bütün unsurların iştirak ettikleri görülmüştür.

Ancak Bulgaristan'ın resmen bağımsızlığını ilanı, Bosna Hersek'in, Avusturya Macaristan ve Girit'in Yunanistan tarafından ilhakı bu pembe tabloyu bozmuş, peş peşe gelen toprak kayıpları ülkenin geleceği ve ittihad-ı anasır noktasında beklenen mucizenin ne denli zor olduğunu göstermiş ve büyük hayal kırıklığı yaratmıştır.

Meşrutiyet ile birlikte sağlanmak istenen "ittihad-ı anasır"ın, gayrimüslimler için zorunlu askerlik öngören yasa değişikliğinin yürürlüğe girmesi, onu takiben yapılan seçimler ve Adana olayları ile ne denli zor olduğu gözler önüne serilmiştir. Bu bağlamda özellikle zorunlu askerlik bir turnusol kâğıdı işlevi görmüş ve gayrimüslim unsurların Osmanlı Devleti'ne pamuk ipliği ile bağlı oldukları ve bir aidiyet duymadıkları gerçeğini ortaya koymuştur.

Söz konusu dönemde yaşanan bunca acı tecrübeye rağmen, İttihat ve Terakki yönetici kadrosu, son ana değin gayrimüslim ve Müslim unsurları bir arada tutmaya çalışmış, gerek yasama organında ve gerekse yürütme organında onlara yer vermiştir.

Çalışmamızda söz konusu dönemde yaşanan olaylar gayrimüslim Osmanlı cemaatleri bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *II. Meşrutiyet, İttihat ve Terakki, Gayrimüslimler.*

---

* Bu çalışma, "Lozan'ın Getirdiği Statü ve Türkiye'de Azınlıkların Durumu1923–1974" adlı Doktora tezinin, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Gayrimüslimler" alt başlığının gözden geçirilip makale biçiminde hazırlanmış metnidir.

** Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

The Declaration of Constitutional Monarchy in Its 100th Anniversary and Non-Muslim Communities

Abstract

Most of non-Muslim communities worked in cooperation with the Committee of Union and Progress in the process of declaration of the Second Constitutional Monarchy, The declaration of the Constitutional Monarchy was celebrated with great joy which had not been not throughout the Ottoman history by that time and it was observed that almost every non-Muslim communities participated in the celebration.

However, the Bulgarian declaration of independence and the annexation of Bosnia Herzegovina by the Austrian-Hungary Empire and Crete by Greece respectively, spoiled this cozy atmosphere and consecutive land losses showed that the expected miracle was a difficult task in respect of the empire's future and the union of components and caused a big disappointment.

The passing the law of compulsory military service for non-Muslims, elections after the entry into force and the Adana events conveyed that the realization of "union of components" with the Constitutional Monarchy was too difficult. In this context, compulsory military service functioned like a litmus paper and revealed the fact that the loyalty of non-Muslims to the Ottoman Empire was too weak and they never felt a belonging.

In spite of painful experiences in the stated period, the leader staff of the Committee of Union and Progress tried to hold Muslims and non-Muslims together and employed them in both executive and legislative branches.

The events in the period in question have been examined in the context of non-Muslim communities of the Ottoman Empire have been dealt with in this paper.

Keywords: *Second Constitutional Monarchy Era, Committee of Union and Progress, Non-Muslims*

I. GİRİŞ

İkinci Meşrutiyet; hazırlık safhası, ilanı ve sonrasındaki gelişmeler ile üç kıtaya yayılmış, yirminin üzerinde etnik ve bir o kadar dinî toplulukları yöneten Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte önemli kilometre taşlarından birisidir. İkinci Meşrutiyet döneminin, kurulacak olan ulusal devlet için bir laboratuar niteliği taşıdığı hemen herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Cumhuriyetin kurucu kadrosu, dönemin olaylarını tüm yönleriyle içinde yaşamış kişilerdir. Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları "*Hürriyet'in İlanı*"nda henüz gençlik yıllarını yaşayan ve ülkenin askerî-sivil bürokrasisinde görev yapan kişilerdir.

Buradan hareketle, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşaması ve sonrasındaki gelişmeleri değerlendirip, isabetli analizler yapabilmek bir bakıma bu laboratuarda yaşanmış deneyleri bilmekle doğrudan ilişkilidir. Balkan Savaşları yıllarında yollara düşen muhacir kafilelerini göz önünde bulundurmadan Batı Anadolu'dan Rumların göçünü anlayabilmek güç olduğu gibi, sonrasında Yunanistan ve Bulgaristan ile yapılan nüfus mübadelesi anlaşmalarını dikkate almadan Lozan'a bağlı ek protokol olarak imzalanan Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol'ü isabetli değerlendirebilmek zordur.

Diğer taraftan 1908–1915 yılları arasındaki gelişmeler araştırılmadan Ermeni